

ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА І АПК

УДК: 631.11.332

ГРОШОВО-КРЕДИТНА СИСТЕМА ПОЛЬЩІ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

С.І.ЧЕБОТАР – м. Київ

Надзвичайно важливою ланкою економічної політики є грошово-кредитна політика, а в системі державного регулювання економіки грошово-кредитне регулювання, яке здійснюється центральним банком країни. Свідченням цього є те, що, наприклад, у США посада голови ради керуючих Федеральною Резервною системою, яка виконує функції центрального банку, нерідко називають другою за важливістю (після президента) державною посадою. На думку Л. Бальцеровича, "...гроші, на рівні з законом, залишаються найважливішим знаряддям впливу держави на економіку" [1]. Це твердження відомого польського економіста слід, на нашу думку, дещо уточнити, оскільки за визнанням багатьох авторитетних економістів, таким знаряддям серед важелів державного регулювання економіки виступає податкова політика. Практика останніх десяти років реформування економічної системи в Україні також довела, що головною причиною затяжної та глибокої економічної кризи є нераціональна податкова політика та невиважене податкове регулювання економіки. Водночас проведення грошово-кредитної політики є найважливішим засобом державного регулювання в монетаристській концепції, автором якої є відомий американський економіст М. Фрідмен. Недостатнє усвідомлення у співвідношенні цих важелів державного регулювання послужило однією з причин домінування в економічній політиці України, зокрема в діяльності Уряду монетаристських методів регулювання економіки.

Розглядаючи основні засади грошово-кредитної політики, Л.Бальцерович, справедливо зазначає, що "...експансивна грошово-кредитна політика призводить до прискорення інфляції, що, в свою чергу дестабілізує очікування учасників економічного життя, вносить непевність до економічних процесів, а відтак, утруднює й обмежує прийняття рішень, зокрема інвестиційних, на яких заснований розвиток. Під експансивною грошово-кредитною політикою він розуміє "...таке

управління кількістю грошей, при якому інфляція перевищувала б кількість відсотків на рік. Політикою стабільності грошової одиниці в сучасній капіталістичній економіці називають таку політику, при якій щорічна інфляція не перевищує кількох відсотків, а найкраще, коли вона близька до нуля” [1].

У кількісному вимірі повзучою інфляцією називають такий вид інфляції, коли ціни зростають до 5% за рік, а “галопуючою” – коли ціни зростають на 10% і трохи більше [6]. Водночас, Л.Бальцерович, вступає з собою у певну логічну суперечність, коли, з одного боку, називає найважливішим знаряддям впливу держави на економіку гроші (серед економічних чинників), а з іншого стверджує “...що в сучасних країнах із ринковою економікою ніхто серйозно й відповідально не ставитиме перед грошово-кредитною політикою завдання забезпечити швидкий і тривалий розвиток економіки шляхом друкування дедалі більшої кількості грошей”, що “справжній розвиток досягається завдяки цілому комплексу чинників: інституціям, які створюють потужні стимули та можливості для людської ініціативності, ощадливості й здатності інвестувати; порядній, добре організованій праці; відкритості зовнішньому світові; добрій освіті та відсутності конфліктів, які розшматовують суспільство тощо” [1]. В цьому переліку польський вчений необхідним елементом називає валюту, а її стабільність вимагає дисциплінованої, неекспансивної грошово-кредитної політики.

Розглядаючи функції центрального банку в контексті такої політики, Л.Бальцерович зазначає, що політика центрального банку “...мусить служити виключно або переважно одній меті, а саме стабільності вітчизняної грошової одиниці. Спроба водночас втілити через центральний банк кілька цілей, скажімо стимулювати зростання, формувати структуру виробництва і т.п., загрожує занедбанням того, що якраз від нього найбільше, хоча й не виключно, залежить, і що він з рачі її своїх функцій зобов’язаний робити – власне, дбати про вартість валюти”[1].

На нашу думку, при виконання центральним банком своїх функцій слід уникати двох крайностей. По-перше, підпорядковувати всю діяльність банку лише досягненню стабільності національної валюти, як це вважає Л.Бальцерович. По-друге, намагатись втілити через центральний банк одночасно декілька цілей. Безперечно, що намагання зберегти стабільність валюти є найважливішою метою діяльності банку, але при цьому банк не повинен досягати такої стабільності будь-якою ціною, як це мало місце в Україні в 90-х роках. Такою непомірною ціною, яка значною мірою руйнувала народне господарство, була низька монетаризація економіки, тобто співвідношення кількості грошей до валового внутрішнього продукту.

В Україні цей показник наприкінці 90-х років становив менше 13,6%, тоді як у Польщі у 1997 році він дорівнював 40%. Ці дані були наведені Президентом України Л.Д.Кучмою в його доповіді від 21 листопада 1998 року [5]. За таку нераціональну політику національного банку України критикував його діяльність А.Кінах. Так, зокрема, він зауважив, що таких диспропорцій макроекономічних показників грошово-кредитної політики, як в Україні, немає в жодній країні СНД, не кажучи вже про країни Європи. За його словами, за 10 місяців 1999 року облікова ставка НБУ становила 45%, норма обов'язкового резервування комерційними банками – 17%, фонд страхування вкладів – 1% [3].

Досвід діяльності Центральних банків багатьох розвинутих країн світу, передусім Німеччини (структуру банківської системи саме цієї країни було запозичено Україною для побудови власної банківської системи) засвідчує, що крім досягнення стабільності національної валюти вони намагаються проводити єдину грошову політику, кредитну політику, здійснювати регулювання економіки, а також, здійснювати деякі специфічні завдання. Так, Бундесбанк Німеччини підтримує основні напрями економічної політики уряду, повинен забезпечувати високий рівень зайнятості, постійні темпи економічного зростання. Центральні банки Англії та Японії своєю головною метою проголосили сприяння добробуту населення. У США Рада керуючих Федеральною Резервною системою визначає норми резервів банків і ощадних кас, затверджує зміни в обліковій ставці федеральних банків, бере участь у купівля-продажу урядових цінних паперів. Центральні банки розвинутих країн світу також зберігають офіційні золотовалютні резерви, здійснюють кредитування комерційних банків, уряду, виконують для нього розрахункові операції, проводять безготівкові розрахунки [6].

Для виконання центральним банком своїх функцій, безперечно “...потрібен міцний, незалежний центральний банк” [2]. Такої самостійності центральні банки не мали у колишніх постсоціалістичних країнах, відсутньою вона була і в перші роки існування незалежної української держави. Закон України “Про банківську діяльність” був прийнятий у 1991 році, але знадобилося кілька років для того, щоб окреслені там функції центрального банку були реалізовані на практиці у повному обсязі..

В системі грошово-кредитної політики важлива роль відводиться кредитній політиці. Слід погодитись у даному разі із думкою Л.Бальцеровича про те, що зниження відсоткової ставки повинно бути органічно пов'язаним із зниженням рівня інфляції [1]. Якщо будуть надаватися дешеві кредити незалежно від рівня інфляції, то за такі кредити “...муситимуть розплатуватися ті, хто нагромаджує заощадження”. Крім того, не можна знижувати відсоткову ставку на депозити нижче рівня інфляції, оскільки це “...завдасть втрат найощадливішим, а відтак

приведе до втечі капіталу за кордон або вираженні його в інших активах, аніж вітчизняна валюта”. Слушною є думка Л.Бальцеровича про “некритичне й безумовне списання боргів, яке є яскравим прикладом ліків, гірших за хворобу, бо заохочує боржників не платити борги” [1].

Щоб зрозуміти, як втілювалася у Польщі грошово-кредитна політика, слід коротко розглянути, якою була ця політика у Польщі у дореформенний період. Після другою світової війни у Польщі банки були втягнуті в систему центрально-планової економіки і втратили багато рис, характерних для ринкової економіки. Передусім, рішенням зверху було скорочено кількість банків лише до кількох, що утворило тим самим монобанківську систему, де центральний банк був одночасно основним кредитним банком. Кредити виділялися ним на підставі не ринкових механізмів, а механізмів, пристосованих до товарних планів. Кожний суб'єкт був приписаний до конкретного банку, а існувало будь-якої конкуренції, а норма відсотка не відігравала мотиваційної ролі, будучи лише ціною послуг банку. У такій системі центральний банк виконував всі функції банку операційного, причому у відносинах з державною владою не мав автономії. Він не створював грошової політики, виконував тільки роль державної “каси”, реалізуючи вказівки державних органів. І хоч центральний банк “зовні” виконував ті самі операції, що й центральні банки в державах з ринковою економікою, вони проводились згідно інших концепцій. Його роль була зведена до фінансового органу держави, який був суб'єктом з певними правами і обов'язками, без жодних можливостей самостійного формування грошової політики держави, що має бути істотною функцією центрального банку [2]. Аналогічним фінансовим органом держави був центральний банк України та інших країн “соціалістичного табору” до початку 90-х років, оскільки у державах із централізованою системою планування та управління структура банківської системи спиралася на великий центральний банк, який являв собою і емісійний банк, і установу короткострокового кредиту.

Після зміни політичної влади у 1989 році банківській системі Польщі була повернута фінансова роль в економіці, а згодом виникла необхідність у перебудові її структури і завдань. Будова банківської системи стала істотним елементом нового ладу. Зобов'язуюче банківське право і положення про Національний Польський Банк були прийняті в січні 1989 року, перед змінами економічного ладу; можна сказати, що це була спроба створити планово-ринкову модель. У грудні того самого року вже під час економічних і політичних реформ було в основному ліквідовано більшість планових операцій у банківській системі.

На кінець 1991 року у Польщі існувало вже понад 80 комерційних банків. Але, на думку Ганни Гронкевич-Вальтц, яка була тривалий період головою НБП, на той момент “...банківська система ще була да-

лека від чіткої ринкової моделі. По-перше, 95% кредитів виділяються державними банками, в той же час надання послуг все ще відстає від потреб, а це дозволяє банкам використовувати монополістичні маніпуляції, крім того, все ще дуже обмежений вплив ринку на ціни та рівень банківських послуг” [2].

Наступна трансформація банківської системи Польщі відбувалася завдяки чіткому впровадженню програми фінансової реструктуризації банків. Вже у 1996 році виникло декілька десятків нових приватних банків (у тому числі більше десяти з іноземним капіталом), а також були приватизовані кілька банків, що були у власності Державної скарбниці. Але, незважаючи на ці перетворення, “...більше 80 % обігу банківського сектора приходиться і далі на державні банки” [4].

Подальший розвиток грошово-кредитної системи Польщі характеризувався посиленням незалежності Національного банку Польщі шляхом створення Ради грошової політики, а також дозволом урядів на збільшення присутності іноземного капіталу у секторі комерційних банків. Програма докапіталізації окремих банків була поєднана з їх частковою реструктуризацією і консолідацією, а також посиленням банківського контролю. Ці дії зменшили ризик банківської кризи і посилили довіру вкладників відносно депозитів. Великий вплив іноземного капіталу дозволив реально зміцнити злотий, що було важливим чинником зменшення інфляційних сподівань і самої інфляції. У свою чергу спадаюча інфляція і високі реальні відсоткові ставки зміцнили довіру до національної грошової одиниці і були важливими чинниками заохочення до нагромадження. В результаті означених напрямків розвитку грошово-кредитної системи Польщі з 1997 року спостерігається швидкий ріст попиту на гроші, що проявляється через ріст відношення депозитів до ВВП.

Однак, при наявності реальних досягнень грошово-кредитної системи Польщі, вона також не позбавлена окремих недоліків, серед яких можна назвати наступні:

- 1) Національний банк Польщі у період 1994-1996 років залучав іноземні інвестиції спекулятивного характеру, пропонуючи іноземним інвесторам реальну відсоткову ставку, еквівалентну тій, яку пропонує конкуренція, незважаючи на реальний ріст вартості злого порівняно з іншими валютами, завдяки зниженню його вартості. Відомий польський економіст Г.Ж. Колодко відзначає, що таким чином “...НПБ покриває дефіцити іноземних урядів за рахунок польських платників податків” [3].
- 2) Банківський сектор Польщі характеризується певною недорозвинутістю. Це виявляється, насамперед, у тому, що сума активів усіх польських банків значно менше суми активів одного великого західного банка, а співвідношення внутрішніх активів

банків до ВВП складає лише 20% (у розвинутих країнах 100% і більше). Про недорозвинутість грошово-кредитної системи говорять також той факт, що при пануванні комерційних банків є дуже мало іпотечних та інвестиційних банків, а також спостерігається криза кооперативних банків, що обслуговували сільське господарство країни.

- 3) Польський Національний банк поєднує емісійні, контрольні та власницькі функції, і при цьому ні одна з названих функцій не реалізується належним чином.

Найбільші реформи у банківському секторі Польщі у найближчому десятиріччі будуть пов'язані з програмою приєднання до ЄС та ЄМС. Вступ до ЄС призведе до лібералізації притоку капіталу, подальшого росту присутності банків ЄС у Польщі, а також більшого доступу Польських підприємств до фінансового ринку ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бальцерович Л. Свобода і розвиток. Економія вільного ринку. – Львів : 2000.
2. Гронкевич-Вальтц Г. Центральний банк. Від планової економіки до ринкової. Проблеми адміністративного права. – Варшава: Центр освіти і розвитку бізнесу, 1993.
3. А. Кінах лаяв політику НБУ. – Експрес.- 13.11.1999
4. Гжегож В. Колодко. Польща 2000: новая экономическая стратегия. – Варшава, Польштекст, 1996.
5. Кучма Л.Д. Позачергове послання до Верховної Ради “Урядовий кур’єр” від 21.11.1998, №223-224, С.3
6. Мочерний С.В. Економічна теорія. К., “Академія”, 1999

УДК 330.526.33:338.432.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТНОЇ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ НЕЗАВЕРШЕНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

А.С.ІЩЕНКО – директор-експерт Приватної фірми “Експрес-Оцінка”

Реформування відносин власності, структурні зміни в економіці аграрно-промислового сектора України, цінові зміни на продукцію промислових підприємств актуалізують проблему оцінки майна сільськогосподарських та переробних підприємств АПК з метою створення реальних умов їх відтворення.

Занижена чи завищена балансова вартість засобів виробництва підприємств АПК не дає змоги об’єктивно оцінити ефективність виробництва, досягти еквівалентного товарообміну між галузями народного-